

MIRKO KOVAČ

Karagyörgy Konrád

Konrád György cáfolhatatlanul irodalmi autoritás: olyan író, akit mindig örömmel olvasunk, gyakran idézünk. Eleven, világos az elméje, leginkább az esszéiben, s azon elgondolásaiban, amelyek a politikáról meg a totalitárius társadalmakban elfoglalt értelmiségi szerepről szólnak: *Antipolitika* (1989) című briliáns könyvében pedig elérte azt a szintet, amely csak a ritka, a kiváltságos képességű értelmiségiek privilégiuma. A rangjabeli alkotók, mint H. M. Enzensberger vagy Jean Baudrillard, a maguk módján foglalkoztak a háború fenoménjével, így a miénkkel is a balkáni göröngydarabon. Konrád György nem akart az éles elméjű, vesébe látó kollégák mögött maradni, így középük sietett a nemrégiben Belgrádban, korábban Budapesten megjelentetett *Jugoszláv háború* című könyvecskéjével. S míg pl. Jean Baudrillard a polemikus, „francia intellektuális divat legvadabb eszméit” közvetítette, azok a szövegek is ide tartoznak, amelyek a „nyugat elszorbedéséről” vagy a „NATO-háborúk kétarcúságáról” szólnak, addig Konrád György egy csomó kétes, már-már felszínes megismerést kínált föl. Néha úgy tűnik számomra, hogy túlságosan sietett az írással, s mintha Dobrica Ćosić* dolgozószobájában készítette volna el művét.

Már a horvátországi háborúk idején sem tetszettek Konrád gondolatai, de akkor még lehetett vitázni elfogult és téves nézeteivel, most viszont úgy látom, ez túl unalmas volna, ezért csak azon leszek, hogy néhány alaptalan feltevését összegyűjtsem, mindenféle korrigálás szándéka nélkül – erről már rég lemondtam. A javító szerepe egyébként is idiotikus. Ámde, olvasva ezt a könyvecskét, aláhúztam néhány irritáló passzust, meglepődve, hogy egy ilyen kaliberű szerző milyen gyenge kliséket lopkod össze. Nem vetemedtem arra, hogy polémikus szöveget írjak, semmi kedvem a vitához, csupán a margóra írt jegyzeteimet rendszereztem, sajátos recenzióvá alakítva ezeket. Sokkal könnyebb lenne és jobban megfelelné, ha Konrád György valamiféle intim történetet alkotott volna meg, betoldva mint egy brosúrárt az 1999. márciusától júniusig tartó időszakba, a szerbiai NATO-bombázást pedig bejegyzte volna valamelyik naplójába, izgalmas, provokatív irodalmi formát adva neki, viszont ha mindezekhez szocio-pszichológiai eszközökkel közelítünk, s azt tapasztaljuk, hogy a szerző történelmi tényekkel hengeg, akkor ebben mélyebbre kell ásni és taposni. Az izgalmas gondolkodókkal, írókkal, Konrád György pedig közülük való, akkor is, ha tévednek, kivétel nélkül komolyan meg kötelező tisztelettel kell bánnunk.

* Dobrica Ćosić – ifjúkommunista, partizán és magasrangú pártfunkcionárius volt, később ellenzéki magatartása miatt kiszorult a politikai közéletből. Az 1986-os szerb akadémiai memorandum (amelynek alapeszméje az volt, hogy a jugoszláv nemzetek közül a szerbséget szándékosan elnyomták) szellemi vezérének tartották. 1990-92-ig – a Milošević-éra kezdeti fázisaiban – köztársasági elnök. Nemzetközileg elismert író, munkáit több nyelvre lefordították. Művei magyarul: *Majd megvirrad már...* (1953), *7 nap Budapesten* (1957), *Messze még a hajnal* (1957), *Gyökerek* (1958), *Oldódás I-III.* (1963). (A fordító megjegyzése.)

Ártatlan marha

Konrád György nem kis ellenszenvvel fejtegeti, hogy a nemzetközi közösség szétbomlasztotta Jugoszláviát, mert ahogyan állítja, „Jugoszlávia több részre szakadása azonban tetszett neki”¹. Arról lenne szó, hogy valaki a hatalmasok közül úgy döntött, hogy kizárólag a maga szórakoztatására szétrombol egy államot. Az író úgy tartja, hogy a nemzetközi közösség ellenezte a „mesterségesen összetákolt” Jugoszláviát, így később fegyveres erőkkel támogatta Boszniát, az új államot, amely mellel szintén „mesterséges tákolmány”. Egy ilyen irodalmárnak, politikusnak meg filozófusnak nem volna szabad elfogadnia ezeket a célzásokat a „mesterségesen összetákolt” államokról, mert az ehhez hasonló kopott és visszatetsző szóvirágok felelnek meg a kótyagos alakoknak, akik rajonganak a klisékért, s nem ismerik fel a baromságot. A nemzetközi közösség nemcsak tönkretett szórakozásból egy államot, hanem még az „albán terroristák” oldalára is állt, véli az író, ahogyan annak idején a szlovén és horvát szecesszionista politikát támogatta. A szerző a továbbiakban arról értekezik, hogy a nyugatiak az összes hibájukat Miloševićre vetítették rá, kikiáltották gonosztevőnek, hogy az „egész szerb népet” büntessék meg, létrehozva így a fő démont, amely ellen később légi kampányt indítanak. Végül az derül ki, hogy ebben a balkáni történetben a házi politikai marha a legártatlanabb, amely ezeken a pusztá mezőkön pusztított, vagy még pusztít, immár több mint egy évtizede. Az analitikus Konrád György azt állítja, a „nyugati politikusok az etnikai nacionalizmus elismerték”², ami elkerülhetetlenül etnikai tisztogatást eredményezett, ennek megfelelően a „a horvát fegyveresek eltávolították Krainából és Szlavóniából a velük egy nyelvű görögkeletieket, akiket lehet akár szerbeknek is nevezni”. Nem értem, nevezhetnének-e őket máshogy, de megengedem Konrádnak, hadd tanuljon még egy nevet az elűzött pravoszlávok számára. Azt állítja továbbá, hogy a „A szerb fegyveresek Bosznia szerb területéről nagyjából részét száműzték a velük egy nyelvű muzulmánokat és katolikusokat, akiket lehet akár bosnyáknak és horvátnak is nevezni.”³ Ahogy az analitikus kétkedik, miként nevezhetné el az azonos nyelvű menekülteket, nyilvánvalóvá válik, hogy ez számára egy és ugyanaz, majd az, hogy ez az egy és ugyanaz másként is elnevezhető, miközben nem feltétlenül szükséges. A szerző csupán abban biztosabb valamennyivel, hogy a muzulmánok valójában szerbek, majd azt írja, a horvátok a szerbekkel együtt „űzték a muzulmán szerbeket, akiknek bosnyák a másik neve, és akik a második világháború folyamán jobbára az usztasák oldalán álltak”⁴.

Jelentéktelen bűncselekmények

Csodálkozom, hogy egy Konrád ilyen jóízűen falatozta a szerb politikai menza kotyvasztott eledelét, és hogy készpénznek vette a „muzulmán szerbek”-ről s az usztasákról szóló

¹ In: Konrád György: *A jugoszláviai háború (és ami utána jöhet)*, Palatinus, 1999, 7.

² i.m. 13.

³ i.m. 13.

⁴ i.m. 13.

rágógumit. Ha már ilyen tanulmányt írunk, akkor figyelembe kell vennünk minden árnyalatot, hogy pedánsan tudjuk rendezni észrevételeinket. A *Jugoszláviai háború* brosúra-írója naponta elkerüli Szerbiát, a háború legkomolyabb okozóját, talán azért, hogy később a NATO-agresszió minél ártatlanabb áldozata színében tűntethesse föl. A JNA⁵ büntényei jelentéktelenek számára, az albánok fölötti erőszakról pedig kizárólag az albánok tehetnek, mivel bojkottálták a választásokat, pedig ha „szövetkeznek Milosevics demokratikus ellenzékével, más vezetőt emelhetek volna hatalomra, és az eseményeknek más irányt adhattak volna⁶”. Konrádnak tudnia kellene, hogy a szerbiai ellenzék nacionalista beállítottságú, s még inkább albánellenes. Ugyanis szemére hányja Miloševićnek, miért nem ölte meg, s üzte el már rég az albánokat. De az ilyen gondolkodó, mint Konrád, mégis oda tudja mondani egy helyütt, s ezen a ponton feltétlenül egyezünk, hogy mennyire nincs ínyére, „ha a nagy lecsap a kisebbre⁷”. Ezt a tekintélyes író a NATO-ra érti, mely a kis Szerbiát fenekeli el, viszont ez az elv nem érvényes akkor, amikor Szerbia veri a gyengébb, kisebb albánokat. Sőt, egy helyen úgy érvel, hogy a NATO-beavatkozás vezetett el odáig, hogy a „kicsi ver egy még kisebbet⁸”, mintha eddig idilli állapotokban éltek volna egymással, erre jött a NATO, el is rontott mindent, s csak bosszúvágyat szított. Ugyanúgy egyetértek Konráddal, az íróval, amikor fölnagyítja az „önmeghatározás szellemét”, amely Közép- és Kelet-Európát fogta el a kommunizmus bukása után, de furcsállom azt, hogy miért tagadja meg ezt a szellemet a valamikori jugoszláv föderáció népeitől, szecesszionistának titulálva őket. Talán az „önmeghatározás szelleme” csak egyesek privilégiuma, míg mások számára negatívum? Konrád az irományában rátámadt azokra a felszínes kritikákra és értelmetlenségekre, amelyek Szerbiát fasiszta államként mutatják be, Miloševićet Hitlerrel állítva párhuzamba. Argumentációjában legerősebb aduttja az, hogy a szerbek senkit sem támadtak meg, hanem őket támadta meg „a NATO légierije”. Mérgesen tagadja, hogy a szerbek irtanák az albánokat, szerinte egészen más a helyzet, mert a „szerbek nemcsak alanyai, de mintegy félmillióan tárgyai is voltak az ölésekkel párosuló etnikai tisztogatásuknak Szlavóniában, Krajínában majd Bosznia-Hercegovina horvát és muzulmán részeiben⁹”. Szerinte a nyugatnak szüksége volt Miloševićre, mint gonosztevőre, hogy a „NATO vezetői erkölcsi jóságtól ragyogjanak¹⁰”. Miloševićet kizárólag azért ítéli el, mert „betette a képét az ördögábrába¹¹”, ráadásul ezt a nyugat méreteinek megfelelően tette, s így „kapóra jött¹²” nekik. Baudrillard tézisei legalább örültebbek, ám szellemesebbek. Ő azt állítja, hogy Milošević a „nyugat szennyesét mossza”, elvégzi „a Fehér Európa számára a piszkos melót”, emiatt büntetik meg, hisz ugyanazt teszi, amit Európa is, csak más módszerekkel, ez pedig „minden kisebbség

⁵ JNA – Jugoszláv Népi Hadsereg.

⁶ i.m. 15.

⁷ i.m. 27.

⁸ i.m. 27.

⁹ i.m. 53.

¹⁰ i.m. 39.

¹¹ i.m. 38.

¹² i.m. 38.

eltisztogatása", különösképpen az iszlám közösségeket értve ezalatt. Milošević, Baudrillard szerint, „a negatív európai politika realizálója”, akit verni kell, de semmiféleképp sem eltenni láb alól, hanem mint Szaddamot, tartogatni kell valami más alkalomra is. Ez az ember nem más, csupán „Európa tisztátlan lelkiismerete”, amennyiben pedig gonosztevéként dolgozik, akkor „a bűncselekmények megrendelői” sem különböznek tőle. Baudrillard úgy definiálja a nyugat viszonyát Miloševićhez, mint a „hóhér platóni megismerőjét”.

Elfogadhatatlan dramaturgia

Konrád korántsem ennyira spektakuláris, vagy „lökött”, így csak néhány fiziognómiai megfigyelésig jut el: „növekvő fiziognómiai hasonlóságot érzek a háború szószólói és a jugoszláv államelnök között”¹³. Kényelmes intellektuális terelgetés ez a nyugat monsturmájáról; lehet ez sokkoló, szellemes, ironikus, pattogó, de az, ami itt történt, igenis tragikus, s mélyebb vizsgálati szondát érdemel, függetlenül a nyugati politikától, meg annak baklövéseitől. Nem ítélné el Konrád csak a nyugatot, anélkül, hogy figyelembe venné azt, ami itt a beavatkozás előtt történt. Felszínesen hangzik, amikor az író e kis könyv majdnem minden egyes oldalán arról jajgat, hogyan lehetett volna azt a NATO-lövét okosabban felhasználni, vagy a szerb ellenzéket támogatni. Miért finanszírozná a NATO a szerb ellenzéket? De mindennek tetejébe, Konrád nem érti, a szerb ellenzék mindössze azért távolítaná el Miloševićet, hogy még kegyetlenebb legyen, ha majd a helyére kerül.

Természetesen, Konrád Györgynek vannak helyénvaló megítélései, jó passzusai, aki pedig megfontolt, egyet fog érteni vele, hogy az erőszak elfogadhatatlan, akármelyik oldalról is jöjjön, viszont vannak olyan meglátásai, amelyek enyhén szólva furcsák vagy unalmasak, például amikor arról beszél, hogy az egész háború „értünk, televízőnézőkért a mi rokonszenvünk megnyeréséért [...] zajlik”¹⁴. Viszolygok attól a gondolattól, mely „sokkolóan hatna a csöcselékre”. Ki az, aki csak azért háborúzna, hogy nekünk, tévézőknek szórakozást nyújtson? Talán én nem értem ezeket a szinarchikus „dramaturgokat”, akik valamelyik páholyban ülnek, kezükben tartva ennek az egyszeri, globális műsornak a köteleit. Ez a dramaturgia számomra elfogadhatatlan, mert valóságosan és fiktíven, igazul és hamisan nivelál. A tér, amely rendelkezésemre áll, kötött, így lehetetlen sokat idézni ebből a könyvecskéből, ámbár néha egészen eredeti kijelentésekre lehet bukkani, mint amikor azt állítja, hogy a „fiatal férfiakat a géppisztoly öltözteti, hozzátartozik a marcona szexepiljükhöz”¹⁵, vagy az, hogy természetes a szerb katonák vadsága és kegyetlensége, mert ők maguk szintén menekültek, az otthonaikat albán gerillák gyújtották föl. Konrádnak leginkább az fáj, hogy a „NATO [...] a légierije az UCK nacionalista felkelőinek.”¹⁶, ez még szokatlanabb számára, amikor tudvalevő, hogy a „az albán nacionalizmus második világháborús elő-

¹³ i.m. 38.

¹⁴ i.m. 36.

¹⁵ i.m. 77.

¹⁶ i.m. 48.

élete összekapcsolódik a horvát fasiszta állammal”¹⁷. Nem esett itt a szerző a szerb mítoszok csapdájába, belezuhanva így ugyanabba az ürességbe? Majd kissé ironikusan megemlíti, hogy a légicsapások pártfogói „az albánok iránti empátiától majd elsírják magukat”¹⁸.

Nem voltam a légicsapások támogatója, de az albán menekülők nyomora és szegénysége, exodusuk tragikuma megrázott és megríkatott, akármennyire is gúnyolódjon könnyeim a kiváló író.

Orcsik Roland fordítása

Mirko Kovač, 1938-ban született Hercegovinában. 1991-ig Belgrádban élt, ám a háborús időkben megfenyegették, így a horvátországi Rovinjba költözött. Műveivel szinte az összes jelentős jugoszláv irodalmi díjat elnyerte, de legtöbbjüket utólag a hivatalos ideológia megvonta tőle, alkotásainak túl „sötét a világmérete” hivatkozva. A nemzetközi irodalmi díjak közül megkapta a svéd Tchukolsky- és a német Herder-díjat. Munkáit svéd, holland, francia, magyar, olasz, cseh, lengyel nyelvre fordították. Főbb művei: *Gubilište* (1962), *Moja sestra Elida* (1965), *Životopis Malvine Trifković* (1971, bővített kiadás: 1977), *Rane Luke Meštrevića* (1971), *Vrata Utrobe* (1978), *Uvod u drugi život* (1983), *Evropska trulež* (1986), *Nebeski zaručnici* (1987), *Kristalne rešetke* (1995), *Na odru* (1996). Legutóbb magyarul: *Európai költésrothadás* ([Ford.: Borbély János], Forum, Újvidék, 1987), *Égbéli jegyespár* ([Ford.: Brasnyó István], Forum, Újvidék, 1990), *A Meštrević család képesalbumából*, In: *Aranyhegyek birodalma, Válogatott műfordítások a mai jugoszláv prózából*, ([Ford.: Borbély János], Forum, Újvidék, 1985), *Bevezetés a másik életbe* ([Ford.: Radics Viktória], Magvető, Bp., 1989), *Malvina Trifković életírása* ([Ford.: Radics Viktória], JAK-Osiris, Bp., 2000.).

Karagyörgy Konrád című írásában Mirko Kovač a Pen Club nemzetközileg elismert tagjaként szól író- és tagtársához – szövege Konrád György fellépését és irodalmi munkásságát elsősorban azért szemléli kritikusan, mert a NATO Jugoszlávia elleni légiháborúja körüli vitát más nézőpontból szeretné megvilágítani. Ennek megfelelően a szerkesztőség a közeljövőben folytatni kívánja a balkáni háborús diskurzus különböző művészeti lecsapódásainak bemutatását.

¹⁷ i.m. 92.

¹⁸ i.m. 68.